

**Quæstionum Canonicarum, In Quinque Libros
Decretalium, Tomus ...**

In Librum II. Decretalium, Per Triginta Titulos Distributum, In Quo Agitur
De Judiciis, Foro Competenti, Libelli Oblatione, Mutuis petitionibus, ...

Krimer, Ferdinand

Augustæ Vindelicorum, 1708

Articulus II. De reliquis ad sententiam Judicis pertinentibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73001](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73001)

catum non est, lata sit; cujus rei probationem si promptam habetis, etiam citra provocationis adminiculum, quod ita pronuntiatum est, sententia auctoritatem nunc obtinebit.

2547. Tertio fallit in casu sententiæ latae prætextu juramenti præstiti, ac à Judice sive Actori, sive Reo delati in supplementum probationis; ratio sumitur ex L. 31. ff. de Jurejurand. ibi: *Admonendi sumus, interdum, etiam post jusjurandum exactum, permitti constitutionibus Principum ex integro causam agere, si quis nova instrumenta se reperisse dicat, quibus nunc solis usus sit. Quod si aliàs, inter ipsos, Jurejurando transactum sit negotium, non conceditur, eandem causam retractare.*

Dices: si sententia lata, fundata in juramento, supplente vicem probationis, per instrumenta nova rescindi potest; etiam poterit transactio jurata; at hæc non potest, ut apertè constat ex textu in priori numero; ergo Maj. pat. quia vis juramenti utrobique eadem est. Sed N. sequelam. Vis juramenti sine dubio semper eadem est; sed non semper tribuitur ei idem juris effectus, qui juramento non inest ex natura rei, sed dispositione juris humani. Quando enim juramentum supplet defectum probationis, sententiâ procedit ex præsumptione rei, sic se habentis, prout juratum; quæ præsumptio cedere debet veritati compertæ per instrumenta noviter inventa. 2. quia probatio solum privilegiata (qualis est, quæ habetur ex juramento defectum probationis supplente) non habet idem robor, ac probatio fundata in medio, quod probat jure communi, qualis est probatio desumpta ex fide instrumentorum.

2548. Quarto fallit, si probetur dolo Adversarij intercidisse instrumenta, ut primum nunc reperiri potuerint, & jam producantur; id, quod etiam videtur, saltem ex æquitate concedendum, si producantur post sententiam nova instrumenta, prius revera non reperibilia citra culpam tunc non producentis; quo casu valdè consultum est, coram Judice protestari de defectu instrumentorum, nunc non reperibilia, reservando sibi, cum ejus venia, jus, reperta producendi. Ratio autem primæ partis est; quia, si sententia processit ex defectu instrumentorum, quæ

parti, dolo colligantis, subducta sunt, fraus & dolus, etiam legitime probatus, illi patrocinaretur, contra juris æquitatem.

Dixi 2. in causis privatorum. Nam sententia lata contra Rempublicam vel in negotio publico, retractari potest per instrumenta noviter reperta, causâ tamen prius cognitâ; constat ex L. 35. quam retulimus n. 2544. ibi: *tamen in negotio publico ex causa permittere se, hujusmodi instrumentis uti*; intelligitur autem hoc loco nomine negotij publici, quod ad filicum, & civitatem pertinet; dixi causâ cognitâ, faciendam tunc rescissionem; quæ causæ cognitio in eo stat, ut sciatur lapsus termini, intra quem rescissio sententiæ per restitutionem fieri permittitur, nimirum hodierno jure, intra quadriennium.

Idem censent aliqui, saltem ex æquitate, etiam in casu, quo aliqui ex probabili ignorantia non producerunt instrumenta, noviter reperta; id, quod affirmant Johannes Andreas, & Panormitanus; cum revera durum sit cogi causâ in se justæ æturam tolerare per sententiam Judicis, ubi error, quo etiam inculpate admissio nititur pronuntiatio Judicis, ostendi potest legitimis documentis, irreprehensibili ignorantia prius non productis. Et quamvis Fachinæus l. 1. Controvers. c. 51. id neget ex cit. L. 35. ibi: *quamquam sub obtento novorum instrumentorum restitui negotia minime oporteat. & L. 4. C. de re judicat. ibi: sub specie novorum instrumentorum, postea repertorum, res judicatas restaurari exemplo grave est*: si tamen advertatur ad verba in textu negante, videtur colligi prohibitionem solum procedere, quando id contingeret sub obtento, vel sub specie novorum instrumentorum; cui non videtur locus, probata, vel ostensa veritate.

ARTICULUS II.

De reliquis ad sententiam Judicis pertinentibus.

ET si supra dixerimus, sententiam in genere dividi in definitivam, & interlocutoriam, quæ etiam dicitur interlocutio, & improprie, sententia nomine venit,

Venit, cum sit pronuntiatio Iudicis super incidenti quodam articulo, in exordio mediove litis occurrente interposita, principale negotium plerumque non finiens, nec terminans, *L. Post sententiam, de sent. & re iudicat.* proprie tamen sententiae nomen meretur definitiva, ita dicta, quod definiat negotium principale; & recte definitur, *pronuntiatio Iudicis, qua controversia mota finis imponitur per absolutionem, aut condemnationem, L. 1. h. t.* quarum alteram contineat necesse est, ut infra dicitur. Caeterum materia sententiae est res cadens in disceptationem iudicalem, *controversa* scilicet; nam quae est *determinata* maiorem determinationem non desiderat. Non tamen quaevis causa a quolibet iudicanda venit; sunt enim causae, quae maiorem Iudicem desiderent, uti est causa *liberalis*, quae requirit Iudices, Consules, Praetores, Proconsules, *L. fin. Cod.* Ubi causa est *status*, agi deb. hoc enim datum est libertatis favori, *L. non distinguemus. 32. §. de liberali sup. de recept. arbit.* quamvis incidens, etiam ab alio, cui alias cognitio non est summarie examinanda, veniat, *L. 3. C. de iud. L. 1. C. de ordine iudic.* Contingit etiam interdum, quod potestas iudicandi sit restricta, v. g. quoad *quantitatem*, quam non egrediantur; quod in datis Iudicibus frequens est, & municipali Magistratu. *L. de qua re. 74. §. 1. sup. de iudic. Paulus §. sent. tit. 5.* Nisi aliter inter litigantes conveniat, ad §. 1. & *L. inter. 28. ff. ad municip.* Nam, licet privatorum consensus ex privato Iudicem facere nequeat; *datum* tamen, etiam si non sit competens ex aliqua causa, competentem facere potest, subiiciendo se ejus iurisdictioni, aut notioni. *L. 1. supra de iurisdic.* id est prorogando ejus iurisdictionem aut etiam tempus, quo iurisdictione circumscripta, *L. 2. §. si Iudex sup. de iudic.* aut etiam quantitatem, ad quam restricta *dict.* §. 1. Et hoc voluntarie; nam coacta prorogatio, inutilis est, *dict.* *L. 2. in princip.* cum enim iurisdictione sit circumscripta certis limitibus in gratiam partium, non debet, eis in vitis aliqua prorogatio admitti per Iudicem, qui limites sibi datos non excedit; nam hoc partibus datum est, *dict.* §. 1. quibus positus:

§ I.

Qualiter sententia ferenda?

2552.
Questio procedit de sententiae ipsius valore, qui consideratur solemnitate pronuntiationis, vel ipsius sententiae forma debita. Quantum igitur ad solemnitatem, desideratur, ut *ab ipso Iudice pronuntietur, sedente pro tribunali, loco consueto, publico, & scripto, sive libello, in quo concepta*; circa quod not. quod *legenda sit pro tribunali*, obtinere quoad Iudicem ordinarium, non delegatum; nam delegatus non videtur adstringi ad Tribunal consuetum, sed videtur posse deligere locum aliquem honestum, arg. *L. si cum dies §. si arbitrer. sup. de receptis arbitr.* Episcopus in quolibet diocesis loco, non exempto, exercere iudicialia potest, *C. Cum Episcopus*; de offic. ordin. in 6. *Sedere* autem debere Iudicem, dum sententiam pronuntiat colligunt ex Novella, de Iudicibus. 82. §. *sedebunt*, ut composita mente iustum proferat. Quod ipsum plenius colligitur ex *L. 6. §. fin. sup. de postul. & cap. fin. de sent. & re iud. in 6.* ubi sententia, quae stando est prolata, non sedendo, dicitur esse *nullius momenti*. Et hoc, si causa sit requirens *plenam cognitionem*, *Gl. fin. in c. fin. de re iudic. in 6.* nam si *de plano* tantum agatur, licebit Iudici eam stando pronuntiare; ex *Clement saepe*, in fine; ubi *Gloss. V. Stans de V. S.* idem dic, si sint breves lites, vilium maxime personarum, vel causarum; nam haec sine scripto recte terminantur: quod & licet Episcopis inter suos cognoscentibus, *Auth. Nisi C. de sent. experic. recitant.* Not. 2. sententiam *sine scripto* editam, vel dictam, non habere vim, *L. fin. C. Comminationes*; qualiter nec vim obtinet sententia scripto quidem edita, sed *non lecta*, *L. 1. C. de sententia ex periculo recitand. nec subscriptio ad libellum data, L. 5. C. Comminationes*: haec de iure communi; nam ubi aliud est iure municipali, illi standum est. Per *periculum* autem hic intelligitur *scriptura*, seu libellus, ex quo sententia legenda est, sic dictis, quod ex sententia quis periclitetur vel Reus, vel Iudex male iudicando.

N n n n 3

Ad-

2553.

Advertendum tamen, plures censere non esse de substantia processus, sententiam ferri *in loco consueto*. Hinc, si ex necessitate, vel alia gravi de causa imminenti periculi, in alio loco diceretur, non esset invalida. Et quamvis in L. 5. C. quomodo & quando dicatur: *si, ut proponis, Praeses Provinciae, cum certum locum cause dicenda dedisset, alibi per obreptionem aditus, sententiam, adversus te absentem, protulit, quod ita gestum est, ad effectum juris spectare minime oportet*; ex hac tamen lege non rectè colligitur, in tali casu necessitatis, vel periculi, sententiam extra locum consuetum dictam fore nullam. Nam in casu hujus legis ideo sententia erat nulla, quia erat per subreptionem lata *contra absentem*, absquè contumacia; cum tamen sententia *contra absentem* non valeat, nisi sit contumax, L. 7. Cod. eod. *Ea quae statuuntur adversus absentes non per contumaciam, scilicet denuntiationibus, nequaquam ex more conventos, judicata rei firmitatem non obtinere, certum est.*

2554.

Secundò desideratur ad pronuntiationis valorem praesentia partium, L. de quocunque 47. h. t. L. *Ea quae 7. Cod. quomodo, & quando jud. sentent. prof. deb. secundum legem XII. Tab. quae habet, praesentibus omnibus litem addicito*. Sed hoc limitandum est, ut non procedat, si lis inchoata sit praesentibus partibus; tunc enim tenet lata absente parte ut dicitur L. fin. C. Quomodo, & quando, ibi: *cum praesentibus partibus litem inchoatam proponas, si, posteaquam contra te (licet absentem) pronunciatum est, intra praefinitum diem non appellasti, latam sententiam rescindi postulanti, multa sacra constitutiones refragantur*; quamvis contra talem sententiam appellari possit; constat ex textu ibi: *si intra praefinitum diem non appellasti*. Ex quo in contrarium sequitur, sententiam latam, absente parte, extra causam contumaciae, fore nullam, si lis absentibus partibus inchoata sit, per dict. L. 7. ita Zoësius l. 42. Cod. tit. 1. h. t. n. 9. Ex quo consequenter habetur, sententiam, contra contumacem absentem, valere, ut habetur L. 73. §. fin. ff. de Judic. ibi: *sciendum est, ex peremptorio absentem condemnatum, si appellet, non esse audiendum, si modo per contumaciam desi-*

cit; si minus, audietur. Quia verò contumax non est, nisi quis tribus edictis, aut denuntiationibus, evocatus, aut uno peremptorio citatus, nihilominus venire contempserint, peremptorio, sententia lata contra non citatum, nulla est; quia sic lata esset contra non contumacem. L. Contumacia. 53. §. 1. ff. h. t. & L. Consentaneum 8. Cod. quomodo, & quando.

Eadem conclusio (quòd ad valorem sententiae requiratur praesentia partium) vel verè, vel juris interpretatione (nam *contumaciter absens pro praesente habetur* L. de Unoquoque 47. ff. de re judicat. juncta Gloss. V. praesentibus) constat etiam de jure canonico, ut habetur in Clement. Pastoralis. 2. de sent. & re judicat. ubi sententia Imperatoris Henrici, lata contra Regem Siciliae, *declaratur ipso jure nulla, quòd promulgata sit contra absentem, nec legitime citatum*; not. autem, valere tamen sententiam, etiam contra absentem, & legitime citatum, & non comparentem, non quidem ex contumacia, sed justa causa, Judici tantum ignorata; quamvis, probata deinde justitia causae, retractetur, prout colligitur ex c. cum Bertholdus. 18. h. t. in quo, ut exponit Panormitanus, dicitur, si citatus non ad sententiam, ex legitima causa, Judici ignota, non comparent, tenere sententiam ab eo latam; sed retractari probata legitimam absentiae causa; intellige probatione plenam; non enim retractatur, si non probetur non plene, nisi prius doceat de ipsius iniquitate.

Desideratur 3. ad valorem sententiae, *servato juris ordine*; prob. 1. ex c. ad probandum 24. h. t. ubi rubrica dicit, *revocata sententia propter juris ordinem non servatum, iterum de principali querendum*. Id, quod etiam tradit gloss. V. ex alia justa causa: prob. 2. ex L. Prolatam 4. C. de sentent. & interlocution. ibi: *prolatam a Praeside sententiam, contra solitum judicorum Ordinem, auctoritatem rei judicatae, non obtinere, certum est*; id, confirmatur a fortiori ex C. in causis. 19. h. t. ibi: *in causis, quae summi Pontificis iudicio deciduntur, & ordo juris, & vigor aequitatis, est subtiliter observandus; cum in similibus casibus ceteri teneantur similiter judicare; nisi forte, cum aliquid (causa necessitatis, & utilitatis inspecta) dispensative duxerit statuendum*. Juris autem

tem ordo consistit in eo, ut offeratur Libellus, lis contestetur, juretur de calumnia, depositiones testium recipiantur, & publicentur &c. Gloss. in cit. *L. Prolatam V. solutum judiciorum ordinem.*

2557. Observandum autem, duplicem esse juris ordinem; unum *juris naturalis, vel gentium*; qui stat in eo, ut sententia feratur, auditis partibus, & defensio permittatur Reo, ubi non est certum, nullam illi suffragari excusationem. Alterum *juris solum; humani*, v. g. quod libellus offeratur in scriptis, fiat contestatio litis, juretur de calumnia, &c. quo pronotato dicendum, ad juris ordinem, fundatum in solo jure positivo à se, vel Antecessoribus, non teneri Pontificem (ut diximus *lib. i. tit. 2.*) quamvis, nisi occurrat specialis ratio illum etiam observet non ex necessitate; sed honestate, ut diximus loco citato: illum verò juris ordinem, qui fundatur in jure naturali, vel gentium, nullus omnino Judex omittere potest; dum humana potestas nihil possit contra jus naturale; & jus gentium in eo etiam potissimum fundetur.

2558. Ex eod. c. *in causis* communiter deducunt Doctores, sententiam, latam à Principe, sive Ecclesiastico, sive Seculari, *habere vim legis* relatè ad Judices inferiores; ut & ipsi in similibus causis, eum judicij ordinem observare teneantur, ut habetur in textu illius c. ibi: *Cum in similibus casibus ceteri teneantur similiter judicare*; id, quod etiam dicitur *L. ult. C. de Legibus* ibi: *si imperialis Maiestas causam cognitionaliter examinaverit, & partibus, comminus constitutis, sententiam dixerit, omnes omnino Judices, qui sub nostro Imperio sunt, sciant hanc esse legem non solum illi causa, pro qua producta est; sed & omnibus similibus*; hoc tamen intelligendum est, si Princeps non procedit per dispensationem, vel ex plenitudine potestatis, vel præter jus commune; nam hoc aperte reperitur exceptum in textu c. *in causis*, ibi: *ceteri teneantur similiter judicare, nisi fortè cum aliquid causa necessitatis, vel utilitatis inspecta, dispensativè duxerit statuendum.*

2559. Hinc, quando dicitur *L. Nemo. Cod. de sentent. & interlocut. regulariter exemplis judicandum non esse*; &c. ut ait Alberic. in *L. 1. ff. de constit. Princip. illi, qui*

solis exemplis utuntur, ostendunt se juris imperitos, Jacobo de Ravenna, propterea carpente illos, qui, ubi defuerint sibi jura, & rationes, nihil aliud sciunt allegare, quàm *quod ita fuit dictum, ita decissum*: non debet intelligi de exemplis, ubi vertuntur, seu afferuntur pro dubii juris interpretatione, ut notat gloss. ult in *L. Nemo*, & Menochius *de presumpt. l. 1. presumpt. 1. à n. 29.* sed ubi exempla sunt contra leges claras, & perspicuas; cum sententia lata contra casum legis sit ipso jure nulla, *L. 2. C. quando provocare non est &c.* Cæterum; id, quod ex Ravenna dicitur, meritò procedit de his, qui lege, ac ratione destituti, nihil aliud pro se adducere valent, nisi tritum illud, *quia sic est moris, jam est praxis, sic jam est consuetum*, praxi & consuetudine non raro inducta, non causâ boni communis, & viâ legibus permisâ; sed potentiâ, & coactione.

Deinde distinguendum est, inter sententiam quoad juris ordinem à Principe servatum; & sententiam, in quantum est *decisiva causa inter partes litigantes*; de primo procedit c. *in causis*; non de secundo. Nam sententia, in quantum decisiva causæ, non habet vim legis, nisi Princeps exprimat, eam deinceps haberi velle pro lege; vel curat inseri corpori juris, ut diximus *lib. i. tit. 2.* nam *lex respicit directè bonum commune; sententia*, in quantum decisiva, litis, bonum particulare litigantium.

Præter dicta not. i. quæ diximus, de sententia Principis, quod faciat jus, relatè ad inferiores Judices, intelligi *de definitiva*; non interlocutoria tantum, nisi vel sit juris declarativa, ut notat gloss. in *Metum. 9. §. Sed quod Prætor ff. quod metus caus. V. colligitur*; vel inserta sit corpori juris; ut jam notavimus: vel feratur causa cognitâ, & præsentibus partibus, prout deduci potest ex *L. ult. C. de Legibus*:

Not. 2. ad *qualitatem* sententiæ præterea pertinere, quod feratur *purè*, & non sub conditione suspensiva; quia sic eo ipso non esset *definitiva*, hoc est causam terminans, eiquè finem imponens, ac determinans absolvendo, vel condemnando; quamvis ex eo, quod sub conditione tali lata sit, non evadat invalida; & contra illam appellari possit; Not. 3. ea, quæ di-

ximus n. 2552. ex jure civili, de sententia ferenda à Judice sedente, & legenda ex libello, seu scripto, etiam exigi de jure canonico c. fin. h. t. in 6. Nam in hoc c. Bonifacius VIII. ita loquitur: *etsi sententia definitiva* (postquam scripta fuerit) *debeat à Judice, non ab alio de scripti recitatione proferri* (aliàs nec nomen sententiæ mereatur habere: nec ab ea sit appellare necesse) Episcopo tamen (quem propter dignitatis prærogativam, ampliori convenit honore refulgere) sententiam ab eo ferendam licebit (ad instar illustrium personarum) per alium recitare. *Sententia, quam scriptam edi à Judice litigatoribus, non recitari, vel quam ab ipso stando non sedendo proferri contingit, nullius penitus est momenti.*

2562. Ex hoc textu colligitur, quòd ponat tres casus nullitatis sententiæ; & à primo unum casum excipiat, ut notat Joannes Andreas ibid; primus est, quòd sententia ferenda sit ab ipso Judice, & non ab alio (nisi sit Episcopus) 2. quòd ex scripto recitanda; 3. quòd sedendo, non stando, vel deambulando; id, quòd etiam, *saltem quoad scriptum*, observandum est in judicio causarum matrimonialium, beneficalium, & aliarum, quamvis juxta Clement. 2. de Judicijs, de plano, & summarie expediri possint. Ratio hujus sumitur ex Clement. *Sape 2. de Verb. signif. ibi: sententiam verò definitivam (citatis ad id, licet non peremptorie partibus) in scriptis, & (prout magis sibi placuerit) stans, vel sedens proferat*: etiam (si ei videbitur) conclusionem non factam, prout ex petitione, & probatione, & alijs actibus in causa fuerit faciendum. Quæ omnia etiam in illis casibus, in quibus per aliam constitutionem nostram, vel aliàs procedi potest simpliciter, & de plano, ac sine strepitu, & figura judicii, volumus observari. Si tamen in præmissis casibus solemnis ordo judiciarius in toto, vel in parte, non contradicentibus partibus, observetur, non erit processus propter hoc irritus, nec etiam irritandus.

2563. Cæterum à dictis excipe 1. causas leviores, per Authent. *Nisi breves C. de sent.* seu laudo Arbitri; sententiam interlocutoriam, quæ fieri potest verbo, vel scripto, c. fin. h. t. in 6. & L. 3. C. de sent. ex periculo recitand: Notario tamen eam

in scriptum redigente, per c. *quoniam 1. t. de probat.* 3. causas notorias; nam hæc solemnitates non exigunt; c. *ad nostram.* 20. *de jurejurand.* 4. sententias summi Principis L. *digna.* 4. C. *h. t.* vel prolatam à personis illustribus, ut constat ex dict. c. *fin. de quo supr.* 5. nisi alicubi sit rationalis usus in contrarium;

Not. 3. ad sententiæ qualitatem etiam exigi, ne proferatur *die feriato c. 1. de ferijs;* & L. *fin. C. eod.* 2. ut fiat tempore, pro quo partes citatæ sunt, nam in alio, ferretur partibus non citatis argumento, L. *aut qui aliter* 35. & L. *ult. §. fin. ff. quod vi, aut clam.* 3. ne fiat *nocte*, sed de die, c. *consuluit* 24. *de Offic. Judicis delegat.* in quibus tamen attendi debet consuetudo loci, legitime inducta.

§. II.

In quem sententia ferenda?

DE hoc agitur in c. *Querelam* 24. §. *Not. igitur de elect. V. Oeconomi.* Nam, cum G. Cardinalis S. Vitalis, & Gubernator Ecclesiæ S. Agathæ & Clerici hujus, Presbyterum Ecclesiæ S. Salvatoris (pleno jure ad Ecclesiam S. Agathæ pertinentis) agente suo Oeconomo peterent removeri; ipse verò Presbyter negaret dictam Ecclesiam ad illam S. Agathæ ullo jure pertinere, asserens se per electionem populi, ad quem ex antiquo pertinet electio, à Cardinali S. Susannæ canonicè fuisse institutum; Pontifex Clericis Ecclesiæ S. Agathæ rescriptit: Nos rationibus utriusque partis auditis, dictum P. ab impetitione œconomi vestri, super electione, ac institutione, de se facta in Ecclesia S. Salvatoris, absolvimus, & super his præfato œconomo silentium duximus imponendum, *cum nobis constiterit, quòd populus in quasi possessionem præsentandi Clericum, existeret, quando ipsum Presbyterum ad illam elegit, & Ecclesia eadem spectat ad titulum Sanctæ Susannæ in spiritualibus pleno jure, salvâ quæstione super jure patronatus inter Ecclesiam vestram, & populum sæpe dictæ Ecclesiæ sancti Salvatoris; ubi glossa citata ait: verba sententiæ concipienda esse in personam Procuratoris, non principis agentis civiliter in judicio,* non

non per se ipsum, sed per Procuratorem.

2566. Hoc observandum esse, spectato jure civili, constat ex L. *Non videtur*. 1. C. de *sentent.* & interlocutionibus ibi: non videtur nobis rationem habere sententia decessoris tui: qui, cum cognovisset inter *petitorem*, & *Procuratorem*, non *Procuratorem*, sed *ipsam Dominam* litis condemnavit, cujus persona in iudicio non fuit. Potes igitur, ut re integra, de causa cognoscere; ex quo apparet, hoc non observato, induci sententiae nullitatem, ut notat ibid glossa lit. B. dicens: sententia nulla est, *si litigante Procuratore*, sententia in personam domini concipitur. Cur? quia *Procurator* sive ab initio litem exercuit, sive lite composita, sententia dammandus est, L. 31. in fin. ff. de negot. L. 20. ff. iudicat. solvi. L. inter 8. in fin. ff. de in integr. restit. L. 42. §. 6. ff. de Procur.

2567. Verum, hoc ipsum plures habet limitationes, ut notat glossa in cit. L. 1. ut non procedat. 1. si principalis litem contestatus est, relicto deinde Procuratore; sic gloss. ibi. V. non fuit 2. si agatur iudicio solum Summario, & de plano, ubi non attenduntur ejusmodi solennitates iudicij ordinatij; 3. si quis agat loco ejus, qui per se ipsum comparere non potest in iudicio, ut est Ecclesia, vel Communitas agens per Syndicum; ut colligitur exc. Licet 9. de probat. ubi Pontifex, contra faventinos sententiam tulit, licet illi in iudicio contra Ecclesiam Ravennatensis Procuratorem per Syndicum egissent. Bartol. in dict. L. 1. n. 13. 4. si Tutor pro pupillo, vel Curator pro minore agat L. *Eum, qui*. §. item, *si mihi*. ff. de constitut. pecun. §. si quis per Procuratorem agat in causa criminali se defendendo; nam pena statui debet in principalem L. ult. C. de Injuris. 6. quando agitur per Procuratorem in causa Matrimoniali v. g. praestanda cohabitatione Conjugi; nam tali casu sententia ferri non potest in Procuratorem.

2568. Jam vero spectato jure canonico, recte notat Layman in dict. c. *querelam*. n. 5. quod etsi quis non per se ipsum, sed per Procuratorem, in iudicio agat, sententia in Procuratorem fieri possit; & si agatur civiliter, etiam *debeat*, exceptis quibusdam casibus: hoc tamen in foro Ecclesiastico minus attendatur, in eoque rata sit
Tom. II.

sententia; sive ea in Procuratorem, sive in Principalem feratur. Ratio 1. partis est; quia si cum Procuratore lis contestata est, cum ipso tunc quasi contractum est. Unde, sicut in contractibus actiones, & obligationes, Procurator sibi acquirere censetur, quas deinde mandanti, seu principali cedere debet, L. *multum interest*, 6. jun. Gloss. V. *poies*, & seq. C. si quis alteri vel sibi; (dummodo sit verus Procurator, & non tantum nuntius, qui habeat se ut merum instrumentum mittentis cit. L. *multum*) ita etiam se res habet in quasi contractu per iudicalem litis contestationem.

Ratio secundi est, quia in foro Ecclesiastico non attenduntur illae subtilitates, inventae à juris Consultis ethnicis; cum ipse dominus revera per Procuratorem sit principaliter contrahens in negotiis, & in iudicio litem cum Adversario contestatur; sic Molina de *Justit.* tom. 2. D. 551. gloss. fin. in cit. c. Licet & in c. *suscitata*. 6. de in integr. restitui. V. *Monasterium*. Quo etiam fit, quod executio sententiae (v. g. solutionis debitae exactio) fieri solet in bonis domini mandantis: atque vice versa, si in iudicio vincat Procurator, ipsi mandanti, seu principali, non Procuratori, solutio fieri debeat; praeterquam, si etiam ad recipiendam solutionem mandatum habeat, L. *hoc jure* 86. ff. de solut.

§. III.

De sententia ferenda super interesse victoris.

2569. Ante resolut. suppon. *interesse* definitur, esse id, quod nobis, facto alieno, abest, quodque lucrari potuimus. Quamvis autem quandoque significet unam cum re, principaliter petita, etiam damna annexa; frequentius tamen usurpatur pro solo damno, seu utilitate distincta ab eo, quod principaliter petatum est; sic Perey-ra in Elucidario n. 889. dicens: *damnum emergens*. & *lucrum cessans*: (ut inquit Less. l. 2. c. 20. dub. 10. init.) communiter vocari *interesse*. Est autem *interesse* apud Juristas *damnum emergens*, vel *lucrum cessans* super eo, quod dati, vel fieri omissum est, v. g. in Papia dari mihi pecu-

pecuniam promisisti tali die, & non dedisti: tunc damni, & lucri ratio habenda est. *Damni*, quia ex illa mora, in qua fuisti, non habui, ut solverem, & pœnam incurri, quam non incurrissem, si loco, & termino præfixis, solvisses: *Lucri*, quia, si mihi loco, & tempore debitis, solvisses, mercimonia comparâssem, & multa lucratus fuisssem. *Damnum emergens* dicitur quando quis detrimentum patitur in rebus, quas habet, vel ipsi debentur: ut cum quis ratione mutui, quod alteri præstitit, cogitur ipse pecuniam fœnori accipere, & usuram solvere; aut res suas minoris iusto, vendere. *Lucrum cessans* dicitur, quando quis impeditur ab aliquo bono consequendo, seu à lucro, quod illi non erat debitum, quamvis sub nomine *interesse* veniant etiam fructus, juxta Baldum conf. 182. in fine, ubi docet, quod sub eo venirent quoque fructus, qui percipi potuissent ex agro, si cultus fuisset; & in materia emptionis, & venditionis, etiam recuperatio pretij, per text. in L. *Lucius de action. empt.*

2570.

Supponendum 2. *interesse*, aliud esse singulare; aliud commune: aliud, conventum. *Interesse singulare* dicitur, quando rei utilitas, non attento communi valori rei, sed ex singulari affectione, quam Actor erga rem habet, æstimatur. v. g. quia res fuit Majorum, quia donata est à Sponsa & similibus, *Commune* est, quod ex communi valore rei, seu ex utilitate, & æstimatione hominum communi taxatur, & unusquisque prudenter æstimaret, si in talibus circumstantiis res ejus esset, v. g. si ager ita vicinus meo agro esset &c. *Conventum* dicitur, cum certa summa, causâ illius, quod interest, promittitur, sive est illa pecuniæ summa, quæ in obligatione faciendi pro eo, quod interest, promissa est, si factum non sit quod fieri debuit; sic Haunoldus tom. 5. de Jure, & Just. tr. 5. n. 142.

2571.

Supponendum 3. *interesse singulare* in præsentatione non venire in considerationem, nec in sententia ferenda ejus rationem haberi, ut dicitur L. *unica* C. de sententijs quæ pro eo, quod interest, proferuntur, ibi: *cum pro eo, quod interest, dubitationes antiqua in infinitum producta sint, melius nobis visum est, hujusmodi prolixitatem, prout pos-*

sibile est, in angustum coarctare. Sancimus itaque, in omnibus casibus, qui certam habent quantitatem, vel naturam, veluti in venditionibus, & locationibus, & omnibus contractibus, hoc quod interest, dupli quantitatem minimè excedere. In aliis autem casibus, qui incerti esse videntur, Judices, qui causas dirimendas suscipiunt, per suam subtilitatem requirere, ut hoc, quod reverà inducitur damnum, hoc reddatur, & non ex quibusdam machinationibus, & immodicis perversionibus in circuitus inextricabiles redigatur: ne, dum in infinitum computatio reducitur, sua impossibilitate cadat &c. Et hoc non solum in damno, sed etiam in lucro, nostra amplectitur constitutio, quia & ex veteres id quod interest, statuerunt.

Supponendum 4. *interesse conventum* potius habere rationem pœne, quam *interesse* propriè dicti, prout colligitur ex §. 7. *Instit. de V. O.* ibi: in hujusmodi stipulationibus (si quis fortè certum pro incerto stipulatus esset) *optimum erit pœnam subijcere*, ne quantitas stipulationis incerta sit, ac necesse sit Actori probare, quod ejus interest; quod etiam habetur in L. *fin. ff. de pratorijs stipulat*: nisi quod hoc loco non vocetur pœna; his præmissis:

Radix, solvendi *commune* interesse, est mora, & factum Adversarii; sicut Radix restitutionis, est res accepta, & injusta acceptio, de qua latè cum Theologis egi in tract. de jure, & just. q. 10. à n. 455. ubi etiam exposui, non tantum ea, ad quæ tenetur possessor malæ fidei; sed etiam bonæ, ubi advertit, rem à se possessam, esse alienam. Cæterum naturalem obligationem *restituendi* nasci ex sola re accepta, vel, si injusta acceptione, probatur; & 1. quod *ex re accepta*, quia quamdiu res aliqua subest juri alieno, privativè sumpto, cæteri gravantur, ne ipsum impediunt in libero ejus usu: sed habens rem alienam apud se, & non reddens, impedit eum, in libero illius usu; ergo quamdiu non reddit, agit contra jus alienum; sed ad hoc non faciendum, datur obligatio naturalis; ergo ex re accepta ad restituendum datur obligatio naturalis.

Quod etiam *ex injusta acceptione*, exinde constat; quia iniquum est, & contra justitiam, ut quis patiatur damnum in usu rerum suarum præcisè propter

pter iniquitatem alterius; sed hoc fieret, si talis non teneretur ad restitutionem, ergo. 2. Obligatio non peccandi non potest tolli peccando; ergo nec obligatio non damnificandi potest damnificando. Hoc autem fieret, si iniusta acceptio non pareret obligationem restituendi.

Prob. nam positâ iniusta damnificatione, vel maneret jus alienum erga rem saltem inæquivalenti rehabendam? vel non maneret? si primùm? Acceptor, vi hujus juris gravatur ad reddendum saltem æquivalens. Si secundùm? per iniustam ejus damnificationem sublata fuisset obligatio, non damnificandi per injuriam.

Quòd denique ex sola re accepta, vel iniustâ acceptione, est, quia nemo tenetur restituere, quando verus dominus habet res suas, prout debet; ergo solum, quando non habet; sed in hoc casu id provenit solum ex duobus prædictis capitibus. Prob. si alter non habet res suas, vel hæc sunt apud alium, vel apud nullum? quodcunque dicatur vera est minor. Nam si sunt apud alium *culpabiliter*? erit obligatio restituendi ex iniusta actione, & re accepta; si *inculpabiliter*? ex re accepta. Similiter, si apud nullum sunt, vel hoc est alicujus culpa? vel sine alicujus culpa? si secundùm? nulla est obligatio restituendi, si primùm? obligatio est ex iniusta actione; ergo.

2574.

Dices 1. potest dari obligatio restituendi ex contractu, ut si quis alteri se obliget ad solutionem rei, esto casu fortuito pereat; hæc autem obligatio tunc non nascitur ex iniusta actione (quia ponitur nulla intervenisse) non ex re accepta, seu inculpabili retentione alieni (quia ponimus rem non existere) ergo ex alio capite. Resp. N. Maj. nam ea obligatio non est ad *restitutionem*; sed *solutionem*, vel *traditionem* æstimationis rei promissione patet debitæ; cum non supponatur jus alienum à te læsum esse, vel actione iniusta, vel possessione alieni; ergo non est obligatio reparandi jus læsum; ergo nec restituendi.

2575.

Dices 2. pacto se obligat, alteri restituere rem, vel pretium rei, si eam fur abstulerit, tenetur restituere, conditione positâ; sed non tenetur ex re accepta, vel iniusta acceptione; ergo. Ma. patet quia tunc jus domini læsum adhuc extat; ergo tua redditio est reparatio juris læsi

Tom. II.

Resp. majorem veram esse, si promittens pactus est, quòd in se recipiat obligationem furis? non autem si præcisè pactus est, dare pretium. Sic enim adhuc læso manet jus adversus furem, & fur adhuc manet obligatus resarcire damnum; ergo à solvente pretium, jus contra furem non est extinctum. Si autem in se recipit obligationem furis, tenetur ex iniusta actione furis.

Dices 3. dantur leges civiles, virtute quarum obligatur dominus ad reparationem damni; à suo mancipio, vel animali aliis illati, esto dominus in conscientia omnino inculpabilis sit, & nullum exinde fructum habeat; ergo; ant. constat ex *lib. 4. Instit. tit. 4. de noxalibus actionibus*, & 9. si quadrupes. Idem habetur eodem *lib. tit. 3. de obligat. ex L. aquilia. Resp. cum Esparza de Justit. q. 26.* leges illas vel non obligare in conscientia; vel obligare solum ad *restitutionem latè sumptam*, ideoque nihil nocere doctrinæ, quæ agit de restitutione propriè tali.

2576.

Ratio autem, quòd radix, ex qua nascitur obligatio *ad interesse commune*, sit mora, & factum adversarii, ex eo est, quia ex hoc fit, quòd alter minus habeat in rebus suis, quàm jus ejus exigat; si enim in mora sit solvendi, quod jure debet; aut ex facto tuo nascatur alteri, quod commodum non habeat, quod habiturus erat; supposito tuo facto, jure illi à te debito, à te præstandum est quantum ejus interest, fuisse in mora, aut factum non esse. Not. tamen, ut ex mora, vel facto contrahatur obligatio solvendi *commune interesse*, non necessariò requiri culpam *Theologicam*; sicut requiritur, ut ex iniusta acceptione contrahatur obligatio restituendi restitutione propriè dicta, nimirum reparatione juris injustè læsi.

2577.

Hujus ratio sumitur ex eo, quia, qui bonâ fide vendit alteri rem alienam, putatis suam, ementi eam bonâ fide, tenetur ad interessè, seu solvere, quanti suum interest, rem alienam sibi venditam esse; si nimirum re evictâ illam cedere debeat; sed in dato casu non intercedit ulla culpa *Theologica*; ergo. Ma. prob. 1. ex *L. 8. C. de Evict.* ibi: Venditor hominis, emptori præstare debet, *quanti ejus interest*, hominem venditoris fuisse? quare

Oooo 2

hve

five partus ancillæ, five hæreditas, quam fervus jussu emptoris adierit, evicta fuerit, agi ex empto potest: & sicut obligatus est venditor, ut præstet, licere hominem, quem vendidit; ita ea quoque, quæ per eum acquiri potuerunt, præstare debet emptori, ut habeat. Deinde L. 20. C. eod. ibi: si in venditione dictum non sit, quantum venditorem pro evictione præstare oporteat, nihil venditor præstabit præter simplum, evictionis nomine, & ex natura ex empto actionis hoc, quod interest.

2578. Ex his juribus colligitur, quòd ejusmodi contractui jure insit tacita conventio contrahentium de solvendo communi interesse, in casu evictionis; consequenter id haberi naturaliter, etiam ante Judicis sententiam, licet partes super hoc expressè non convenerint. Hoc ipso enim, quòd ejusmodi contractum celebrare voluerint juxta naturam, & leges confenserunt tacitè in id, quod jure inest tali contractui; sed obligatio solvendi, quod emptoris interest, ex facto Venditoris, rem alienam venditam, & evictam esse, tali contractui jure inest, ut constat ex L. 60. ibi: ex natura ex empto actionis præstabit hoc, quod interest.

2579. Not. autem i. æstimationem illius, quod interest, faciendam à tempore novæ in contractibus stricti juris, & obligationibus faciendi; in stipulationibus dandi, à tempore litis contestatæ, nisi statim in principio certus terminus præfixus esset, & fn. Instit. de V. O. & quoniam mora inimica est bonæ fidei, etiam locum habet in contractibus bonæ fidei.

2580. Not. 2. id, quod attento jure scripto quis licitè consequi potest titulo sui interesse, non debere excedere quantitatem dupli in ijs contractibus, qui certam quantitatem habent; in aliis autem, æstimandum Judicis arbitrio, sive agatur de damno, sive de lucro; L. unica C. de sententiis, quæ pro eo, quod interest, proferuntur.

§. IV.

De diversis alijs sententijs.

2581. Frequens quæstio esse solet, de sententijs & decisionibus Rotæ Romana, num habeant vim sententiæ definitiva?

vel tantum consultiva, informativa? Circa quæstionem istam, testatur Fagnanus in c. cum venissent, de judicis, quatuor insignes Rotæ Auditores, (nempe Felinum, Præpositum, Bellam: & Cassad) Rotæ Romanæ decisiones, censuisse, esse probabiles tantum, seu Magistrales; nec esse jura, & ideo reprobari esse; id, quod etiam tradit Geminian. in c. duobus, de Rescript. n. 9. Francus ibid. n. 10. Fagnanus cit. n. 31.

Felinus in c. Pastoralis, de fide instrum. (ubi dicitur, si Pontificis quædam extravagans, seu in juris Canonici corpore non posita constitutio, in judicio allegatur, de qua Judex meritò dubitat, num authentica sit? tunc si juri communi consona sit, secundum eam pronuntiet, quia non tam ipsius, quam communis juris autoritate niti censetur: sin autem dissona sit, secundum eam non pronuntiet, sed Superiorem prius consulat) n. 10. subjungit: idem est de decisionibus Rotæ. Præpositus in c. Neque, dist. 2. decisiones nostræ, inquit, non sunt jura (seu leges) & ideo reprobari possunt; id, quod etiam tradit Bellam: decision. 42. Cassad. decis. 17. n. 7. de præbend. communiter tamen dicitur, esse magna Authoritatis, ut tradit Imola in c. 1. de litis contestat: ac ut docet Franciscus Pavinus (similiter Rotæ Auditor) in præludijs Extravag. Joann XXII. Col. 3. V. decisiones Rotæ, facere jus in Curia ad instar styli, saltem, si secundum eas fuerit sapius judicatum; quòd intellige, facere jus inter ipsos Curiales, quod juxta illud in judicando debeant procedere: quamvis extra Curiam non aliter fidem faciant, quam responsa prudentum; sic Pavinus. cit. apud Fagnanum n. 33. at responsæ prudentum, ex se non habent vim definitivam, sed tantum consultivam, seu informativam; ergo etiam decisiones Rotæ Romanæ. Dixi, ex se; nam aliud est, si Princeps illis in suo foro suam Authoritatem imperatiatur.

Præter dicta not. sententiam latam, lite non contestatâ, esse ipso jure nullam; c. unic. de litis contest. nec esse exequendam, licet fatalia sint elapsa; sic Fagnanus ibid. n. 12. cum Baldo consil. 223. & si sententia nulla sit, agendum esse viâ ordinariâ nullitatis; non autem, per remedium restitutionis in integrum c. Requisivit de in integr. restit.

Not.

2583. Not. 2. sententiam, triplici modo injustam esse posse; primò, si error, sive injustitia expressa fuit in sententia, tunc ipso jure irrita est, & retractanda; tamen si non appelletur L. 1. quæ sententiæ sive appellationes rescinduntur. Secundò, si error, & injustitia in sententia expressa non est, sed nihilominus lata est contra jus partis, videlicet non secundum allegata, & probata; vel, non secundum jura, & receptas consuetudines; tunc valet plerumquæ ipso jure, sed contra eam appellari potest. Tertio, si sententia tantum *materialiter* injusta sit, quia Judex judicavit secundum allegata, & probata, sed postea detegitur error v. g. propter instrumenta nova reperta.

2584. Quæstio jam est, an talis injustitia denuntiari possit, si sententia quidem jure valida, sed injustè lata sit, quando de ejus injustitia notoriè constat, vel ipsam partem adversam confitetur. Resp. quòd sic; quia, cum Victor, seu is, pro quo sententia injustè lata est, rem sibi adjudicatam absquæ peccato accipere, aut retinere nequeat (ubi Innocentius docet in C. quia pleriquè n. 3. de Immunitate Ecclesiæ) sequitur ob hoc peccatum avertendum, si aliter tolli non possit, Ecclesiæ illum denuntiandum esse; si autem contingat, quòd injustitia sententiæ notoria non sit, nequæ eam confiteatur is, qui in judicio obtinuit, si tamen victus, vel alius quispiam offerat se ad clarè probandum, quòd sententia injustè lata sit cum formali injustitiâ, & quòd id sicut Victor, adeoque, in conscientia peccati versetur, admittenda erit denuntiatio, uti hîc docet Joann. Andr. n. 32. *felin. n. 6.* contra Baldum in Auth. *Clericus, n. 4.* Nam quotiescunque frater, seu Christianus, à peccato mortali, in quo versatur, desistere non vult, Ecclesiæ denuntiari potest; sed Victor in hoc casu, si sciat sententiam *injustè* pro se latam esse, non potest rem sibi adjudicatam retinere sine peccato; ergo, si ita detineat, Ecclesiæ denuntiari potest.

2585. Nec obstat, quòd sententia lata, post decendum, etiam in jure canonico transeat in rem iudicatam, ex quo aliqui volunt, eam retractari non posse. Nam Resp. hoc intelligendum est, quando de formali injustitia non constat; ubi enim constat de contrario (ut si notorium sit,

sententiam esse formaliter injustam, vel id ipsum pars adversa confiteatur) etiam præsumptio juris de jure cedit veritati, ut tradit Abb. in C. Novit. 13. de *judic. n. 20.* Deinde quando dicitur, sententiam, *quæ transiit in rem iudicatam*, non debere retractari, debet intelligi *per viam actionis*, quam victus *directè* contra illam intentet, non autem *per viam denuntiationis*, & impugnationem solum indirectam, quæ fit per denuntiationem, ne Victor maneat in peccato, seu retentione rei alienæ, ipsi per sententiam, formaliter injustam, adjudicatæ.

Not. 3. per sententiam Judicis, realiter, seu in re injustam (formaliter autem justam) subditos obligari solum in foro externo, ut scandalum caveatur. Hinc, quando quis proprio chirographo convincitur, accepisse mutuum, reverà non accepit, sed neglexit exceptionem non numeratæ pecuniæ; si condemnatur ad solvendum mutuum, quod scit, se non contraxisse, potest deinde uti occultâ compensatione servatis tamen ejus conditionibus justis, ut constat ex alibi disputatis; excipere tamen casum, nisi Princeps ex dominio alto, rei tuæ dominium transferat in alterum.

Not. 4. eum, qui per allegatâ, & probatâ absolvitur ab aliquo debito, cum tamen sciat, se *debitorem* esse, teneri nihilominus in conscientia satisfacere debito, nisi ex alio capite excusetur. v. g. quia solvendo incurreret infamiam. Ratio est, quia licet talis non condemnatur a Judice ad solvendum, non est tamen in potestate Judicis, tollere illam obligationem, quam habet antecedenter ad omnem actionem, & sententiam. Hinc, qui à certis oneribus liberatus est, quia per allegatâ, & probatâ pronuntiatus habere *qualitatem* eximentem personam illa affectam, in conscientia tenetur ad eorum solutionem, si sciat se non habere dictam qualitatem.

Not. 5. per sententiam, quæ nulla est defectu jurisdictionis, vel ordinis judiciarij, non servati, nullam induci obligationem; illud tamen commodi exinde obtineri, quòd, si quis rem suam, quam certò scit, suam esse; per talem sententiam obtineret, eam licitè retineret, non secus, ac si aliàs Authority privata eam recuperasset.

2589.

Not. 6. non esse eisdem effectus sententiæ definitivæ, ac interlocutoria. Nam interlocutoria non reddit infamem; secus definitiva in certis causis, præsertim criminalibus. 2. à definitiva potest appellari; non ab interlocutoria, nisi in certis casibus de quibus infra; tit. seq. 3. definitivam Judex non potest revocare, nisi fortè implorato nobili Judicis officio; secus interlocutoria ex n. 2855. & 2870. 4. definitiva potest in causa appellationis justificari, non solum ex actis primæ instantiæ, sed etiam ex novis actis: interlocutoria verò solum ex revisione primorum actorum. 5. definitiva non potest ferri, nisi parte citatâ, nam aliàs non valet; interlocutoria in causis levis momenti potest ferri absquè prævia partium citatione: 6. sententia definitiva ferenda est in scripto; interlocutoria voce, dummodo postea in scriptis, & actis referatur: 7. à definitiva potest appellari, & *vivâ voce*, quando est lata; ab interlocutoria, quando appellatur, est appellandum *in scriptis*, & expressis *causarum gravaminibus*: 8. Condemnatio penalis facta per definitivam, durat perpetuò; facta per interlocutoriam solum, dum durat Officium interloquens; 9. definitiva semel lata, non potest emendari; bene tamen interlocutoria, addendo, vel minuendo, de quibus V. Maranta apud Haunoldum tom. 5. tr. 5. n. 20.

2590.

Not. 7. pronuntiationem, *ut sententia executioni detur*, non esse definitivam; quia sententiæ jam latæ accedit; secus est de pronuntiatione quòd instrumentum sit executioni mandandum; quia negotium principale definit, licet in hoc juris ordo non servetur. Et quoniam quandoquè pronuntiat super diversis rebus, v. g. *fatalia esse elapsa, & appellationem desertam; non licere ulterius provocare; debitum, quod Reus confessus est, solvendum esse*; vel cum Reus absolvitur ab observatione judicii; cum pronuntiat, ex L. *difamari*, vel super possessorio interesse, expensis, &c. dubitari potest, an ejusmodi sententiæ definitivæ sint an non? cum ex hoc pendeant plures juris effectus; pro his:

2591.

Not. 8. sententiam, quæ sperat aliam sententiam post se, esse *interlocutoriam*, quæ autem finem imponit causæ principali, nec habet aliam sententiam post se,

dici *definitivam*; quo posito sequitur sententiâ latam super exceptione peremptoria, quo scilicet excluditur actio, & Actori silentium imponitur, aut Reus absolvitur, esse definitivam, quia sic non sperat aliam sententiam post se; aliud est, si Judex solum pronuntiaret, exceptionem esse audiendam, vel super ea consultandum; tum enim ex ratione in oppositum, foret solum interlocutoria.

Sequitur. 2. sententiam latam super *possessorio*, quando principaliter *de isto* agitur, esse definitivam; sic enim post se non sperat aliam in eodem judicio; quod enim sperat in *alio judicio* sententiam definitivam, definitivæ non obstat; aliàs; enim, à definitiva non posset appellari, cum in judicio appellationis sæpè detur sententia post definitivam, à qua appellatum est.

Sequitur 3. sententiam, super expensis latam, *simul* cum definitiva causæ principalis, esse definitivam; *antè*, interlocutoriam: *post* definitivam autem, non nisi eodem die posse superaddi, ex L. 42. ff. *de re judicata*, ibi: Paulus respondit, rescindere quidem sententiam suam præcedentem Prætozem non posse, reliqua autem, quæ ad consequentiam quidem jam statutorum pertinent, priori tamen sententiæ desunt, circa condemnandum Reum, vel absolvendum, debere supplere, scilicet eodem die.

Sequitur 4. sententiam latam super *fatalibus jam elapsis*, vel *appellatione deserta*, non esse *formaliter* definitivam; cum non pronuntiet super causâ principali: esse tamen *virtualiter*, seu habere vim definitivæ, cum non speret aliam sententiam post se; ex quo fit, esse *formaliter* interlocutoriam; à qua tamen appellari possit, ut dicemus à titulo sequenti.

Sequitur 5. sententiam, qua quis præcisè absolvitur ab observatione judicii, quia Actôr in termino non comparuit, esse interlocutoriam; quia non pronuntiat super principali; unde novo judicio conveniri rursus poterit, taliter absolutus. Nam, etsi sit Absolutoria à judicio; non est tamen absolutoria à negotio principali, propter quod in judicium vocatus est ab Actore; ad definitivam autem, hoc postremum requiritur; & prius illud non sufficit.

Se-

2596.

Sequitur 6. quando quis processu ordinario conventus de solvendo certo debito; illud confitetur, non opposita ulla exceptione, sententiam ex ejusmodi confessione latam, & ad solutionem condemnatoriam, esse definitivam; quia sic principali negotio, causâ cognitâ, imponit finem; id, quod etiam dicendum, si Reus statim in prima responsione, etiam ore tenus, fateatur debitum, & Judex, causâ cognitâ pronuntiet, præstandam esse solutionem; sic pariter imponit finem liti pronuntiatione super principali: interlocutoriam tamen, si feratur ex abrupto, causâ non cognitâ, appositâ tamen Clausulâ: *si se gravatum putet, compareat*; quia sic non finit negotium principale.

2597.

Sequitur 7. sententiam, qua quis, in iudicium vocatus, juxta *L. diffamari*; absolvitur à iudicio (quia Actor constituto terminò non compareret, nec litem contestatur) esse interlocutoriam; si litem contestata, & diffamatione ritè probata, sequatur, esse definitivam; sic enim in isto, non autem in illo, principali negotio finem imponit.

Sequitur 8. neminem in conscientia teneri sententiâ Judicis, quam scit falsis probationibus obtentam; aut lafam à Judice non suto, vel in materia non subiecta, vel lata in personam exemptam ab ejus foro, & jurisdictione. Nam in tali casu habet se Judex in re, tanquam persona privata; in foro tamen externo abstinentium ab his, quæ per sententiam interdicta sunt, ut caveatur scandalum; ac, ne Judex contemni videatur, donec de iniquitate sententiæ constet; quod accipe, nisi quis per talem sententiam cogere ad actum non exercendum sine peccato; qualiter contingeret, si mulier condemnata ad cohabitandum Vir, propter allegata, & probata, tanquam Marito, certo sciret, se nunquam in eum consensisse. Tali enim casu, etsi etiam per censuras ad illi *conjugaliter convivendum* cogere, deberet potius Censuras tolerare, quàm carnaliter copulari

Viro, non suo, ut alibi diximus.

ARTICULUS III.

De re iudicata.

Multi varias movent quæstiones, in quo hæc tria consistant, & differant, nempe *sententia*, *res iudicata* & *sententiam transivisse in rem iudicatam*. P. Benedictus Pereyra in Elucidario lib. 2. *elucit.* 17. *sect.* 14. n. 1261. ait: hunc modum loquendi, *sententia transit in rem iudicatam*, prout habetur, *L. eleganter. §. si quis post. ff. de condict. indebit.* & affertur à Sanchez lib. 7. *Matr. D.* 100. n. 1. & l. 2. *decál. cap.* 21. n. 36. tunc verificari, quando appellari non potest, scilicet post decem dies elapsos à tempore pronuntiationis, ut docet Sylvester V. *sententia n. 10. ex L. res iudicata. ff. de re jud.* Quamvis enim diversum quid sit *res iudicata* & *sententia* (nam *res iudicata finem accipit*; *sententia, finem imponit*. Unde hæc, habet se per modum agentis; illa, patientis: quia imponere finem est quid activum, accipere finem ad passiva respicit) & Bartolus dicat; *sententiam*, esse actum, seu formulam iudicandi: *rem verò iudicatam*, esse eam; in quam tale iudicium exercetur: consequenter duo sint tituli distincti, alter *de sent. & interloc. omnium*: alter, *de re iudicata*: Sæpe tamen promiscuè alterum pro altero usurpari solet, nempe sententiam, & rem iudicatam.

Cæterùm not. quòd *sententia lata* habeat effectus, unum *formalem*, à quo, tanquam à forma adæquata id, de quo in iudicio actum est, dicitur formaliter *iudicatum*; alterum, à quo tanquam à forma, solum inadæquata, habet, quòd transiverit in rem iudicatam, hoc est, victori auctoritatem tribuat, vi cuius contra illum agenti opponere possit *exceptionem rei iudicata*, de quo in seqq. hunc porro formalem effectum non præstat sola sententia, sed simul cum carentia appellationis interpositæ, vel prosecutæ. Quare sententia dicitur transivisse in rem iudicatam, quando post illam nec appellatum est tempore debito, vel, si appellatum, appellatio deserta est. Et ideo sententia, quam diu appellari potest, vel si appellatum est, appellationis iudicium pendet, dicitur *sen-*

2598.

2599.

2600.